

Spitzer Jenő

Koordináták a legalitás felé – A dróntámadások nemzetközi joggal való összeegyeztethetőségének egyes kérdései¹

1. Bevezetés

Pilóta nélküli repülőgépek, úgynevezett UAV-k (Unmanned Aerial Vehicles, azaz emberi személyzet nélküli légi járművek) már az 1970-es évek óta jelen vannak és ellátnak többek között felderítő, megfigyelő és rádiótechnikai feladatokat.² A leginkább drón néven ismert eszközök a mindennapi szórakoztató elektronika részévé válva is számos jogi és biztonságpolitikai kérdést felvethetnek, azonban a hadijogi perspektíva látóterében sokkalta határozottabban rajzolódik ki a katonai pilóta nélküli repülőgépek hadviselésben megfigyelhető tényerésének jelentősége. Kijelentésemet megalapozza, hogy a távirányítású vagy fedélzeti komputer vezérlésű UAV-k egyik elsődleges hadműveleti funkciója – az esetek zömében kiváltva a vadászbombázók által végezhető feladatokat³ - a földi célpontok elleni célzott csapásmérés.⁴ Mint ilyen, a terrorizmus elleni nemzetközi fellépés primer eszközévé is vált.

---

¹ A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma megbízásából az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő által meghirdetett NTP-NFTÖ-16-0313 kódszámú pályázati támogatásból valósult meg.

² History of drone warfare. The Bureau of Investigative Journalism. <https://www.thebureauinvestigates.com/explainers/history-of-drone-warfare> (2017. október 25.).

³ UAVs replacing F-16s as fighter-bombers. F-16 Fighting Falcon News, 2007. július 11. <http://www.f-16.net/f-16-news-article2426.html> (2017. október 25.).

⁴ A pilóta nélküli repülőgépekről átfogó tájékoztatást ad a Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet ENSZ főtitkári megbízással 2011-ben készült dokumentuma.

A XXI. század első jelentős dróntámadására 2002. november 4-én került sor, amikor egy Dzsibutiban lévő amerikai bázisról irányított, MQ-1 Predator típusú pilóta nélküli repülőeszköz Hellfire rakétája Sana'a jemeni főváros közelében 6 terrorista személlyel végzett. Az akció sikerét nyomatékosította az is, hogy a műveletben az Al-Kaida egyik jemeni vezetője is életét veszítette.⁵ Az eset folyamatindító hatását mi sem bizonyítja jobban, mint hogy napjainkra az Amerikai Egyesült Államok Légierőjének 174. vadászereje kizárólag pilóta nélküli harci repülőgépekből áll,⁶ az ilyen irányultságú fegyverkezésbe pedig Oroszország, Kína és az európai országok is versenyképesé kívánnak válni.⁷ A Közel-keleti, jemeni és afrikai területeken végrehajtott dróntámadások együttes száma már 4500 felé közelít, ami végképp egyértelművé teszi a közvetett emberi részvétel felé elmozduló hadviselés hosszútávú tendenciáját. E irányítás határozottságát nem csupán az autonóm támadó fegyverek fejlesztésének ténye, hanem a kiberhadviselésben tapasztalható erős progresszió is igazolja.

A helyzet hadijogi és nemzetközi jogi relevanciája megkérdőjelezhetetlen pillérekre helyezkedik. A megváltozni látszó hadviselési dimenziók jogi keretei nem csak vizsgálható, hanem vizsgálendő kérdéseket vetnek fel az általános és átfogó erőszak tilalom nemzetközi jogi rendszerében, egyúttal definiált kereteket igényelnek a *ius ad bellum* és a *humanitárius jog* területén is. A dróntámadások intenzitását is előmozdító nemzetközi terrorizmus két

---

https://www.icao.int/Meetings/UAS/Documents/Circular%20328_en.pdf
(2017. október 25.).

⁵ CIA 'killed al-Qaeda suspects' in Yemen. BBC News, 2002. november 5. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/2402479.stm> (2017. október 25.)

⁶ John Mahoney: First All-UAV Air Force Combat Wing Takes to the Skies Sans Pilots Over Iraq. Gizmodo.com, 2008. augusztus 12. (2017. október 25.).

⁷ Lásd például: Drónok: Európa 10 éves lemaradásban. Index, 2013.június 16.

http://index.hu/kulfold/2013/06/16/dronok_europa_10_eves_lemaradasban/
(2017. október 25.).

évtizede sürgeti a nem állami szereplőkkel szembeni jogszerű fellépés normatív és szokásjogi feltételeinek határozott megerősítését vagy egységes újragondolását. A közel 4500 dróntámadásban elhalálozottak jelenlegi száma a The Bureau of Investigative Journalism felmérései szerint 6826 és 9930 fő közé tehető, kihangsúlyozva, hogy ebből a számból a nem hadviselő felektől elkülönítendő polgári lakosság köréből 753 és 1488 közötti haláláldozattal lehet számolni.⁸ Ezen információk ténye önmagában is megfelelő indokként mutatkozik.

Írásomnak már címében is deklarált célja – a hadműveleti sajátosságokból adódóan szűkkörű nyilvánossággal bíró – állami gyakorlat nemzetközi jogi aspektusból való megvizsgálása, annak jogszerűségében fennálló aggályaim koncepcionális, iránymutató kifejtése.

2. Célválasztás az illegalitás „légterében”

A drónok hadműveletben való felhasználása melletti gyakorlati érvek magukért beszélnek, hiszen gyors, effektív, a terrorista entitásokkal szembeni frontális harcokat számottevően csökkentő, célzott, pontos és hozzávetőlegesen kevés járulékos veszteséggel járó megoldásként kínálkozik.⁹ A militáris és paramilitáris alakulatok vezetőinek ilyen jellegű likvidálása pedig alapjaiban könnyíti meg az adott fegyveres csoport felszámolását.¹⁰ Az Amerikai Egyesült Államok már a

---

⁸ <https://www.thebureauinvestigates.com/projects/drone-war> (2017. október 25.).

⁹ A drónok alkalmazásának előnyeiről részletesebben lásd: Daniel L. Byman: *Why Drones Work: The Case for Washington's Weapon of Choice*. Brookings, 2013. június 17. <https://www.brookings.edu/articles/why-drones-work-the-case-for-washingtons-weapon-of-choice/> (2017. november 2.).

¹⁰ Graham H. Turbiville Jr., *Hunting Leadership Targets in Counterinsurgency and Counterterrorist Operations: Selected Perspectives and Experience*, Joint Special Operations University Report, No. 07-6. (2007. június).

kilencvenes években alkalmazott technikailag hasonló célzott likvidálást a szomáliai polgárháborúban, a ruandai népirtás konfliktusakor és a délszláv háborúban is, emellett többek között Oroszország az első és második csecsen háborúban, Izrael pedig az intifádák és a Hezbollah elleni küzdelemben élt ezen eszközökkel.

Habár a jelenség napjainkra mindennaposá vált és számos jogi problémát vet fel, az UAV-k fegyverként való alkalmazására vonatkozó nemzetközi norma máig nem áll rendelkezésre. Hogyan feleltethetők meg a dróntámadások a nemzetközi jog normatív és szokásjogi keretrendszerében? Miként értékelhetők az általános és átfogó erőszaktilalom által támasztott feltételekkel szemben? Hogyan érinti mindez a végrehajtott hadművelet helyszínéről szolgáló országok szuverenitását és a célzott entitások jogait?

A téma által érintett első nemzetközi jogterület a háborúindítás joga. Az ENSZ Alapokmány 2. cikk (4) bekezdése kimondja: „*A Szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más Állam területi épsége, vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniuk kell.*”¹¹ Az Alapokmány elkészítésekor szándékosan nem háborúra és háborúindításra vonatkozó korlátokat állítottak fel, hanem az erőszakkal fenyegetésnek és annak alkalmazásának abszolút, átfogó és általános tilalmát határozták meg a nemzetközi béke és biztonság garanciájaként. E garancia – tekintettel az ENSZ Alapokmány 1. cikkének (1) bekezdésére¹² – a

---

¹¹ „All Members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any state, or in any other manner inconsistent with Purposes of the United Nations.” Charter of the United Nations Chapter I. Article 2. Paragraph 4. 1945. A fordítás forrása: 1956. évi I. törvény [Továbbiakban: ENSZ Alapokmány].

¹² „Az Egyesült Nemzetek célja, hogy 1. fenntartsa a nemzetközi békét és biztonságot és evégből hathatós együttes intézkedéseket tegyen a békét fenyegető cselekmények megelőzésére és megszüntetésére a támadó cselekményeknek vagy a béke más módon

szervezet által vállalt célkitűzések között is privilegizált szerepet élvez. Az általános és átfogó erőszak tilalom minél tágabb értelmezésének szupremáciája pedig a Nicaragua-ügy kapcsán az ENSZ Közgyűlés 2625. számú határozatában nyerte el stabilitását.¹³ Az erőszak tilalma már a legcsekélyebb mértékű erőszak alkalmazását vagy azzal való fenyegetést is magában foglalja, ami kiterjed az államok közötti fegyveres erőszak minden formájára. A dróntámadások ezen aspektusból mindenképpen igazolható jogalapot kívánnak. Az erőszak tilalma alól három jogszerű kivétel ismeretes. Ez lehet szuverén állam általi hozzájárulás a területén történő erőszak alkalmazáshoz, történhet az Alapokmány 42. cikke értelmében az ENSZ Biztonsági Tanácsa által elrendelt fegyveres rendszabályok keretében, vagy az Alapokmány 51. cikke szerinti önvédelemre –, mint leggyakrabban használt jogalapra – hivatkozással. Míg e hármas felsorolás első és harmadik elemére helyezett álláspontokkal egyértelműen találkozunk, az ENSZ Biztonsági Tanács 42. cikke szerinti felhatalmásra egyáltalán nem került sor.

A háborúindítás joga, azaz a *ius ad bellum* mellett tárgyalandó a dróntámadásoknak a *ius in bello*, azaz a nemzetközi humanitárius jog területén való megítélhetősége is. Jogszerű erőszak alkalmazásnak nyithat ugyanis utat a humanitárius jog alapján

---

történő megbontásának elnyomására, valamint békés eszközökkel, az igazságosság és a nemzetközi jog elveinek megfelelő módon rendezze vagy megoldja azokat a nemzetközi viszályokat és helyzeteket, amelyek a béke megbontására vezethetnek;” ENSZ Alapokmány 2. cikk (4) bekezdés.

¹³ „Minden állam köteles tartózkodni olyan irreguláris erők, vagy fegyveres bandák szervezésétől, vagy szervezésének bátorításától, beleértve a zsoldosokat is, amelyek célja egy másik állam területére való behatolás. Minden állam köteles tartózkodni egy másik államban végbemenő polgárháborús cselekmények, vagy terrorcselekmények szervezésétől, ösztönzésétől, segítésétől, az abban való résztvételtől, vagy saját területén, ilyen cselekmények elkövetésére irányuló szervező tevékenység eltűrésétől, abban az esetben, ha a jelen bekezdésben említett cselekmények erőszak alkalmazásával, vagy azzal való fenyegetéssel járnak.” A/RES/25/2625.

kombattánsnak minősülő személyek célzott likvidálása. A humanitárius jogi kérdéseket – különös tekintettel a szükségesség, arányosság és megkülönböztetés elvére – illetőleg a nem megkerülhető emberi jogi vonatkozásokat pályamunkámban részletezni kívánom.

2.1. A szuverén állam általi hozzájárulás esetköre

A jogilag legkevésbé indokolásra szorulónak tűnő, egyértelmű és átlátható beavatkozási alap a szuverén állam beleegyezése abba, hogy államterületén belül idegen katonai erők lépjenek fel különböző paramilitáris egységekkel, terrorista entitásokkal szemben. Az e fajta erőszak alkalmazása korántsem példa nélküli. Ibrahim *al-Ushayqir al-Ja'fari*, iraki külügyminiszter 2014. szeptember 20-án az ENSZ Biztonsági Tanács elnöki tisztségét akkor aktuálisan betöltő *Samantha Jane Power*-hez intézett levelében köszönetet mondott az Egyesül Államoknak az iraki haderő terroristákkal folytatott harcában nyújtott légi támogatásáért, illetőleg azokra az USA-t a jövőre nézve is felkérte.¹⁴ Egy az *Abed Rabbo Mansour Hadi* jemeni elnökkel 2012-ben a *The Washington Post*-ban közölt interjúból biztosan tudhatjuk, hogy az al-Kaida elleni célzott amerikai légcsapások minden esetben az ő elnöki jóváhagyását követően kerülhettek végrehajtásra az Arab-félszigeten.¹⁵

Túl azon, hogy a területi szuverenitásában a nem állami szereplőkkel szembeni nemzetközi fellépésben érintett államoknak fellépni akarása vagy képessége az önvédelem joga szerinti

---

¹⁴ S/2014/691. (Letter dated 20 September 2014 from the Permanent Representative of Iraq to the United Nations addressed to the President of the Security Council).

¹⁵ „Every operation, before taking place, they take permission from the president.” Greg Miller: Yemeni president acknowledges approving U.S. drone strikes. *The Washington Post*, 2012. szeptember 29. Online: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/yemeni-president-acknowledges-approving-us-drone-strikes/2012/09/29/09bec2ae-0a56-11e2-aff-d6c7f20a83bf_story.html (2017. október 25.).

betudhatóság feltételeinek esszenciális kérdése, szem előtt tartandók a beavatkozás jóváhagyásának vagy kérésének egyéb jogi kérdései is. Jó eséllyel nem megvalósuló, a jogtudósok által támasztott feltétel a beavatkozó által alkalmazott erőszak alkalmazásának mértéke és a hozzájáruló állam által a saját területén és kapacitása szerint alkalmazható erőszak egyenértékűsége.¹⁶ Véleményem szerint egy ilyen elvárás nem képes találkozni a realitásokkal, ugyanis a szuverenitását e tekintetben feladó államok döntésének fő katalizátora annak a ténye, hogy önállóan nem lennének képesek a területükön lévő entitások ellen fellépni, illetőleg azok tartós felszámolásáért felelősséget vállalni. A szuverén állam jóváhagyását kronológiailag szükségszerűen fogják követni a pályamunkámban később részletezésre kerülő humanitárius jognak, illetőleg a nem-nemzetközi fegyveres konfliktusok jogának releváns szempontjai. Az ilyen típusú beavatkozásnál elhomályosuló határvonal húzódik a nemzeti büntetőjog és a *ius in bello* között, pedig amíg az előbbi az emberi jogok szélesebb körű garanciát hivatott biztosítani, az utóbbi a kombattásnak minősülő személyek – az élethez való jog jogi oltalmának hiányában – célzott eliminálását is jogszerűnek tekinti.

2.2. Az önvédelmi klauzula

Az államok az általuk alkalmazott erőszak legitimálására a leggyakrabban – az ENSZ Alapokmány 51. cikkében, az úgynevezett önvédelmi klauzulában meghatározott – önvédelmi jogra hivatkozó érvelést építene fel. Az al-Kaida és az ISIS elleni célzott támadások esetében nem csupán az Egyesült Államok¹⁷, de többek között Nagy-

---

¹⁶ Andrew C. Orr: Unamned, Unprecedented, and Unresolved: The Status of American Drone Strikes in Pakistan Under International Law. In. Cornell International Law Journal 2011/3. sz. 729-752. o.

¹⁷ Jeremy Pelofsky, James Vicini: Bin Laden killing was U.S. self-defense: U.S. Reuters, 2011. május 4. <https://www.reuters.com/article/us-binladen-selfdefense/bin-laden-killing-was-u-s-self-defense-u-s-idUSTRE74353420110504> (2017. november 4.).

Britannia¹⁸ és Franciaország¹⁹ is rendre hivatkozik a nemzetközi jogi értelemben vett önvédelmi jogára. Valóban igazolhatók a dróntámadások úgy, mint önvédelmi reakciók? A *ius ad bellum* keretei között egyértelmű jogalapként deklarálható az ENSZ Alapokmány 51. cikke és tényleges megoldásként mutatkozik az erre való hivatkozás?

Az önvédelmi klauzula értelmében minden állam természetes joga az ellene intézett fegyveres támadással szemben egyéni vagy kollektív önvédelmet gyakorolni mindaddig, amíg a Biztonsági Tanács a szükséges határozatokat meg nem hozza.²⁰ Az 51. cikk meghatározásában elsőként támasztott feltétel a fegyveres támadás ténye, ugyanakkor e kritérium elengedhetlensége sokáig képezte jogvita tárgyát. Az önvédelmi jogot tágan értelmező, a fegyveres támadás szükségességében kételkedő álláspontokkal az általam is támogatott szűk értelmezés áll, amely nem csupán a nyelvtani, logikai és rendszertani gondolkodást tükrözi, hanem összhangban áll a Nemzetközi Bíróságnak az USA Nicaragua elleni katonai akciók

---

¹⁸ Owen Bowcott, Nicholas Watt: UK envoy makes new legal argument for drone killings in Syria. *The Guardian*, 2015. szeptember 10. <https://www.theguardian.com/politics/2015/sep/10/syria-drone-killings-legal-justification-uk-envoy-un> (2017. november 4.).

¹⁹ Ben Doherty: France launches 'massive' airstrike on Isis stronghold of Raqqa. *The Guardian*, 2015. november 16. <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/16/france-launches-massive-airstrike-on-isis-stronghold-in-syria-after-paris-attack> (2017. november 4.).

²⁰ „Nothing in the present Charter shall impair the inherent right of individual or collective self-defence if an armed attack occurs against a Member of the United Nations, until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security. Measures taken by Members in the exercise of this right of self-defence shall be immediately reported to the Security Council and shall not in any way affect the authority and responsibility of the Security Council under the present Charter to take at any time such action as it deems necessary in order to maintain or restore international peace and security.” ENSZ Alapokmány 51. cikk.

ügyében 1986-ban hozott ítéletével is.²¹ A bíróság *expressis verbis* mondta ki a fegyveres támadásnak az önvédelmi akciók igazolásához való nélkülözhetetlenségét, így mint esszenciális elemnek a vizsgálata a jelen munka keretei között sem kerülhető meg.

2.2.1. Fegyveres támadás

A dróntámadásoknak az 51. cikkre helyezett jogalapja esetén a fegyveres támadás kritériumának való megfeleléshez az egyéni vagy kollektív önvédelmi jogában érintett állammal szemben mért csapásokat, terrortámadásokat kell megfelelően értékelnünk. Mindenekelőtt leszögezendő: habár számos bírói különvélemény foglal állást a nem állami szereplőkkel szembeni önvédelem jogszerűségétől a fegyveres támadás megtörténtének hiánya ellenére is, az ENSZ BT mind ettől, mind pedig a terrortámadások fegyveres támadásként való értékelésétől is határozottan elzárkózik.²² A tárgyalt kritérium tekintetében foglalkoznunk kell annak kvantitatív és kvalitatív feltételeivel, illetőleg térbeli dimenzióival is.²³

A Nemzetközi Bíróság a Nicaragua-ügyben a fegyveres támadást – nem csupán a fegyveres erőszak, hanem az annál

---

²¹ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*. I.C.J. Reports 1986, 211-237. bekezdések [Továbbiakban: Nicaragua-ügy].

²² „He (Simma) believes that if armed attacks are carried out by irregular bands against a neighbouring State, these activities are still armed attacks even if they cannot be attributed to the territorial State, and they give rise to the right of self-defence, within the same limits as in a State-to-State case.” *Armed Activities on the Territory of the Congo (Dem. Rep. Congo v. Uganda)*, 2005 ICJ Rep. Separate opinion of judge Simma 334. Hasonló állásfoglalásért lásd: Uo. Separate opinion of judge Koojijmans 306.

²³ Egyéb speciális típusú támadások esetében lásd: Sulyok Gábor: A terrorcselekmény elkövetéséhez használt polgári légi jármű lelövésének nemzetközi jogi és alkotmányjogi megítélése. In. *Fundamentum* 2005/3. sz. 30-56. o.; Kelemen Roland, Pataki Márta: A kibertámadások nemzetközi jogi értékelése. In. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle* 2015/1. sz. 53-90. o.

súlyosabb és egyébként nagymértékben politikai fogalommá erodáló agresszió is szűkebb részhalmozaként – az erőszak alkalmazásának legsúlyosabb tilalmazott formájaként határozta meg,²⁴ az Etiópia és Eritrea fegyveres konfliktusa ügyében pedig kijelentette, hogy önmagában az emberi élet kioltása nem váltja ki a megállapításához szükséges mértéket.²⁵ Mindezt kiindulási pontként tekintve véleményem szerint témám vonatkozásában minden generális kijelentés elhamarkodott: egy-egy terrortámadást nem minden esetben tekinthetünk az önvédelmi jogot kiváltó fegyveres támadás mennyiségi feltétele szerint elégségesnek. Álláspontom, hogy például a 2016-ban a berlini karácsonyi vásárban történt, 12 ember életét követelő sajnálatos események esetében nem beszélhetünk fegyveres támadásról,²⁶ ugyanakkor eltérően értékelhetők a 2015 novemberében Párizsban,²⁷ valamint a 2016 júliusában Nizzában²⁸ bekövetkező terrortámadások, amelyeket követően a Nemzetközi Koalícióban részt vevő Franciaország számottevően növelte meg légitámadásait az ISIS bázisai ellen. Előbbi esetben közel 130, utóbbiban pedig közel 90 halálos áldozattal számolhatunk, ami úgy gondolom, kiváltja a szükséges mennyiségi feltételt. Nem mellőzhetjük azonban a tényt, hogy a fegyveres támadás mennyiségi feltétele sem normatív, sem szokásjogi úton megjelenő, számszerű értéket nem ismer.

---

²⁴ Nicaragua-ügy 191. bekezdés.

²⁵ Ethiopia-Eritrea Calims Commision, Partial Award (Jusad Bellum) 45 ILM 430, 10-12. bekezdés.

²⁶ Philip Oltermann: Christmas market truck attack: terrorism fears darken Germany's mini-utopias. The Guardian, 2016. december 20. <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/20/berlin-truck-crash-terrorism-fears-darken-germanys-mini-utopias> (2017. november 4.).

²⁷ Paris attacks: What happened on the night. BBC News, 2015. december 9. <http://www.bbc.com/news/world-europe-34818994> (2017. november 4.).

²⁸ Nice attack: What we know about the Bastille Day killings. BBC News, 2016. augusztus 19. <http://www.bbc.com/news/world-europe-36801671> (2017. november 4.).

Tisztázandó a fegyveres támadás térbeli kötöttsége is, azaz önvédelmet gyakorló állam területén való bekövetkezés szükségessége. 2001. szeptember 11 előtt szilárd volt a meggyőződés afelől, hogy sem külföldön tartózkodó nagyköveteiért, sem állampolgáraiért vagy akár a nem szolgálatban álló katonáiért nem kelhet védelemre egy állam a nem állami szereplőkkel szemben fegyveres támadásra adott önvédelemre hivatkozva.²⁹ Jelen vonatkozásban példaként szolgál akár az előbb említett Párizsi terrortámadás, de külön ki szeretném emelni a 2015 júniusi szúszai eseményeket, ahol a két felfegyverzett terrorista 37, zömében külföldi személlyel végzett a város egyik legnépszerűbb turista paradicsomában. Az elhunytak állampolgársága szerinti államot ez az egyéni önvédelem gyakorlására nem jogosította és nem is jogosíthatja fel, kizárólag a nemzetközi béke és biztonság súlyos megsértésére adhat alapot, valamint ezen aspektusban a kollektív önvédelemre.

A fegyveres támadás kvalitatív feltételének központi szempontja az állami elkövetés, illetőleg a fegyveres erőszak egy adott államnak való kétségkívüli betudhatósága. Véleményem szerint a terrorizmussal szembeni önvédelem egyik fő dogmatikai ütközőpontjának táptalaja az államköziség értelmezésében áll. *Rosalyn Higgins* az izraeli biztonsági fallal kapcsolatos tanácsadó véleményében adott azon véleményének hangot, miszerint az 51. cikk lényegében nem követeli meg az államiság feltételét a támadói oldalról.³⁰ *Sofaer* meglátása szerint a nemzetközi jog kénytelen lehetőséget biztosítani a nem állami szereplőkkel szembeni

---

²⁹ Példaként lásd Izrael és Libanon fegyveres konfliktust, ahol Izrael londoni nagykövetének terroristák általi meggyilkolása után bombázta Bejrút városát. Az ENSZ BT 517. (1982) számú határozatában határozottan elítélte, „izraeli invázióknak” titulálta az önvédelmi reakcióként magyarázott akciót.

³⁰ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, 2004 ICJ Reports, Separate opinion of judge Higgins 207.

Lásd még: *uo. Separate opinion of judge Buergenthal* 240.

önvédelmi jogra annak elkerülése végett, hogy az irreguláris fegyveres csoportok az államok közötti hadviselésben „fegyvernemként” jelenjenek meg.³¹

Az Egyesült Államok önvédelmi helyzetét alapjaiban helyezte az ENSZ BT-nek a 2001. szeptember 11-i terrortámadások másnapján kiadott 1368. (2001) számú határozatára. Habár a BT a terrortámadás tényét elismerte és fellépésre vonatkozóan a már-már diplomáciailag kötelező fordulatnak számító „*all necessary measures*” terminusával zavaros és az USA által sajátosan értelmezhető jogalapot teremtett, azonban következetesen tartózkodott a – mennyiségi kritérium tekintetében szerintem elégséges – fegyveres támadás és így az önvédelmi jog elismerésétől.³² Véleményem szerint az államköziség kritériumának könnyelmű hátra hagyása hosszútávú konzekvenciáit tekintve kiszámíthatatlan veszélyforrást jelenthet, az Alapokmány nyelvtani és dogmatikai értelmezésében szembenálló bírói és jogtudósi vélemények pedig ennek határozott, szövegszerű tisztázásával terelhetőek konszenzusra. *Higgins* meglátása álláspontom szerint az 51. cikk perspektívájában ragad, arra nem tekint a funkciójának megfelelően: nem látja azt az erőszak általános és átfogó tilalmának kivételeként. A 2. cikk (4) bekezdése in concreto köti meg államközi szinten a normatív kereteket, így annak lazítása mind sorrendileg, mind határozottságában hamarabb kellene, hogy bekövetkezzen, mint az 51. cikk rendelkezése. *Sofaer* megállapítását nem tartom megalapozatlannak, azonban az aszimmetrikus hadviselésben az irreguláris erők mögött megbújó állami irányítás annak bizonyításáig csak olyan vélelem marad, ami véleményem szerint nem indokolja a nemzetközi jog szabályainak e szinten való elferdítését. Az ilyen jellegű vélelem bizonyításával pedig már fennáll az államköziség és – az egyéb tényezők megléte mellett – jogalap teremődik az önvédelemre.

---

³¹ Abraham D. Sofaer: Terrorism as War. In: Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law), Vol. 96 (MARCH 13-16, 2002), 256.

³² S/RES/1368 (2001).

Az államköziséget érintő kijelentéseimet alátámasztja, hogy az még a szétfeszülni látszó keretrendszerben sem vesztette el – olykor csupán csak – látszólagos fontosságát. Az önvédelemre hivatkozó államok igyekeznek a szükséges kapcsolatot megtalálni valamely állam és a területén lévő, a fegyveres erők elkövetőjéhez közvetlenül köthető terrorszervezet között. A terroristák tevékenységeinek helyet adó államok magatartása alapvetően négy esetkötőre bontható. Az adott állam irányíthatja, támogathatja, vagy tolerálhatja a terrorszervezet helyi működését és annak helyi, illetve a határon túlmenő akcióit, valamint előfordul, hogy képtelen azok ellen fellépni. Az államnak való betudhatóság lényegében az előbbi sorrendben csökken. Az irányítás esetében a terrorszervezet kétségkívül az állam kezében lévő eszközként, fegyvernemként értelmezhető. A támogatás esetében – melyre példaként hozható az Al-Kaida és a tálib rezsim kapcsolata³³ – nem feltétlenül az erők alkalmazásának a szándéka húzódik az állam magatartása mögött, feltételezhető gazdasági, vagy belbiztonsági érdek is motiválhatja. A terrorista entitások megtűrése sokkalta inkább jelent állami felelőtlenséget, amire kiváló példa a Hezbollah és Libanon kapcsolata, akit a megtűrés miatt a Biztonsági Tanács határozatában

---

³³ A betudhatóság e mértéke a Biztonsági Tanács 1373. számú határozatának némileg „érdekorientált értelmezése” alapján elegendő volt az USA önvédelmi jogának a nemzetközi közösség általi hallgatóságos elismeréséhez. A BT a határozatban felszólítja az ENSZ tagjait, hogy azonnal szüntessék be a terroristák pénzügyi támogatását; fagyasszák be a terrorszervezetekhez köthető összes pénzügyi forrást; hagyjanak fel a menedéknyújtással, illetve működjenek együtt a terroristák kézre kerítésében és az igazságszolgáltatás elé állításukban. Ezt a határozatot gyakran ultimátumként szokták emlegetni, arra utalva, hogy ha Afganisztán átadta volna Oszama bin Ladenet és minden egyéb téren is együttműködött volna, talán elkerülhette volna a háborút. Afganisztán tálib vezetése nem csak hogy azt a feltételezést nem tudta eloszlatni, miszerint az al-Kaida számára finansziális és fegyveres támogatást, valamint menedéket nyújtott, de nem is volt hajlandó Oszama bin Laden szervezetének tagjait a nemzetközi közösségnek kiadni. Így az Egyesült Államok hallgatóságosan elismert önvédelmének célterületévé Afganisztán vált.

marasztal el.³⁴ Irak, Szíria és az ISIS vonatkozásában fellépésre való képtelenségről beszélhetünk. Irak belső stabilitása a szunnita-síita ellentét miatt 2014-ben gyengült meg, Szíria 2011-ben sodródott polgárháborúba oly mértékben, hogy államterületeikre az Iszlám Állam könnyű szerrel vonult be és hajtotta azokat uralma alá. A két állam önállóan sokáig nem volt képes a területén, valamint a területéről más állam ellen támadást intéző ISIS ellen fellépni, de ez iránti fellépni akarása végig egyértelmű volt.³⁵ Ez pedig – irányításra vagy támogatásra való bizonyíték hiányában – kizárja, hogy az ISIS tevékenysége nekik betudható legyen.

A Közel-keleti térségben azonban mégis az önvédelmi jog égisze alatti akcióként igazolják az államok légi támadásaikat. A fellépni képtelenség, valamint a fellépésre való akarat hiánya munkálta ki a „*vonakodik vagy képtelen*”, azaz az „*unable or unwilling*” koncepciót. *Philip Alston* az önvédelem jogának két vagylagos feltételét nevezi meg: a fegyveres támadást, illetőleg a területi állam vonakodását vagy képtelenségét a támadás megakadályozására.³⁶ *Alston* szerint e koncepcióra alapozott beavatkozás az Alapokmány erőszaktilalmának rendszerébe illeszkedik, mindamellet nem támasztja ehhez a fegyveres támadás meglétének elengedhetlenségét. *Ashley Deeks* a semlegesség jogintézményéből eredezteti a „*vonakodik vagy képtelen*” koncepció alapjait, ugyanis a háborús helyzetben a semleges országnak mindent

---

³⁴ S/RES/1701. (2006).

³⁵ Erre bizonyíték, hogy az Iszlám Állam területeinek közel 96 %-át veszette el egyetlen év alatt, az iraki és szír haderők nagyfokú szerepvállalásával. Lásd: A megsemmisülés szélére jutott az Iszlám Állam Szíriában és Irakban. Kitekintő, 2017. november 4. <http://kitekinto.hu/2017/11/04/veszelyzonak/a-megsemmisules-szelere-jutott-az-islam-allam-sziriaban-es-irakban/> (2017. november 6.).

³⁶ Philip Alston: Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, A/HRC/14/24/Add. 6, 34 és 35 bekezdés. Onli-ne:

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/14session/A.HRC.14.24.Add6.pdf> (2017. november 6.).

meg kell tennie az ellen, hogy a hadban álló felek valamelyike a területét felhasználhassa a másikkal szemben. Deeks a koncepciót a *Caroline-incidens* oldaláról is megközelíti, az abból felálló kritériumokat a „*vonakodik vagy képtelen*” mérce első hullámaként értelmezi.³⁷ A koncepció lényegében valósággá vált, ugyanis számos állam – többek között Nagy Britannia, az Egyesül Államok, Kanada, Törökország – tekint rá hivatkozási alapul, valamint Ban Ki-Moon is ítélte meg jogszerűnek ilyen elgondolás mentén történő bombázásokat.³⁸ Mindazonáltal a „*vonakodik vagy képtelen*” koncepció politikai elfogadása nem eredményezi annak legitimitását, nem tölti ki a dogmatikailag szükséges alapokat és a szokásjogi úton való eldönthetőséget sem segíti. A legnagyobb sérelmet pedig az állami szuverenitás szenvedti el, hiszen így kénytelen területeit a beavatkozónak e célból átengedni csak azért, mert ő maga fellépni képtelennek bizonyul.

2.2.2. Szükségyszerűség, arányosság, időbeliség

Az államok önvédelemhez való természetes joga további, jól körülhatárolt kritériumokkal rendelkezik, amelyek a nem állami szereplők erőszak alkalmazásának hatására szinte kivétel nélkül kitágításra kerültek.

A szükségyszerűséget úgy kell értelmezni, mint az önvédelem jogszerű gyakorlásának kizárólagosan a fegyveres támadás elhárítására és visszaverésére szorított funkcionalitását. Ezen szükségyszerűség húzza meg a dogmatikai határvonalat a jogos önvédelem és a jogellenes önségély, valamint a szintén nemzetközi

---

³⁷ Ashley S. Deeks: „Unwilling or Unable”: Toward a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense. In. *Virginia Journal of International Law* 2012/3. sz. 483-550. o.

³⁸ Lásd példaként: David Cameron's full statement calling for UK involvement in Syria air strikes. *The Telegraph*. 2015. november 26. <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/david-cameron/12018841/David-Camersons-full-statement-calling-for-UK-involvement-in-Syria-air-strikes.html> (2017. november 6.).

jogi tilalom alá eső fegyveres represszália között. Az önvédelem e feltétele véleményem szerint a terrorista akciók jellegéből adódóan megáll, hiszen az mára már interkontinentális fenyegetéssé nőtte ki magát. Kérdéses, hogy mi arányos egy terrortámadással, terrortámadás sorozattal szemben. Fontos, hogy a fellépés mértékét ne a terrortámadás tragikussága formálja, hiszen a reakció így könnyen túlmutat a fegyveres támadás mértékén és a jogellenes önszegély, és a fegyveres represszália területére sodródik. Elengedhetetlen leszögezmem, hogy itt a *ius in bello* arányossága nem irányadó. Amíg a *ius in bello* esetében a tervezett katonai akció eredményeit kell a bekövetkező kárral szembeállítani, addig a *ius ad bellum* esetében a fegyveres támadásra való reakció e téren való jogszerűségét kell mérlegelni.³⁹ Mindennek a megállapíthatósága esetenként eltérő. A nemzetközi jogvélemény mindazonáltal a szükségszerűség és az arányosság meglétében a legkevésbé megosztott.

Az önvédelmi reakció az Alapokmány rendelkezései szerint a fegyveres támadásra adott azonnali lépésként kell, hogy megvalósuljon. 2001. szeptember 11. után egymást követték az időbeliség feltételét tágítani kívánó, jól ismert koncepciók. Véleményem szerint a küszöbön álló, preemptív védelem bírhat leginkább relevanciával, még ha az államok fellépése erősen feszegeti is a megelőző védelem tilalom alatt álló, preventív alakját. Ennek megalapozottságát a megváltozott hadviselési dimenzióban látom. Ugyanakkor – az önvédelmi jog kiüresedésének és a *ius ad bellum* természetes joggá válásának reneszánszának veszélyét szem előtt tartva – a fegyveres támadás küszöbön állásának megkérdőjelezhetetlen bizonyítása megkerülhetetlen és fontos feltétel kell, hogy maradjon A feltartóztató önvédelem ismert esetkörét e témakörben azért tartom irrelevánsnak, mert azt terrortámadások túszerűszerű hirtelensége teszi okafogyottá. Hiába mért volna csapást egy éppen bekövetkező terrortámadás során az

---

³⁹ Theresa Reinold: State Weakness, Irregular Warfare, and the Right to Self-Defense Post-9/11. In. American Journal of International Law, 2011/2. sz. 248. o.

amerikai hadsereg az ISIS Palmürai bázisára, ha a dzsihádisták elkövető jó eséllyel New York utcáin támad a civil lakosságra.

2.3. A dróntámadások ius in bello szerinti vizsgálata

A terrorizmus elleni harcban részt vevő államok támadásaik jogszerűségét egyidejűleg igazolják az önvédelmi joguk gyakorlásával és a fegyveres konfliktusok során alkalmazandó humanitárius jogi szabályoknak való megfeleltetéssel.⁴⁰

Tekintettel arra, hogy kimondottan a drónok katonai felhasználására vonatkozó szabály nem áll a jogtudomány rendelkezésére, nem kezelhető a fegyveres konfliktusok halmazának kivételeként, alapvető feltétel a genfi és hágai egyezményekben sarjadó kógens és szokásjogi környezetben való jogszerűségük. A fegyveres feladatokat ellátó UAV-k a legprecízebb eliminálás szándékával lettek kifejlesztve, így a humanitárius jog négy nagy alapelveinek való megfelelés az egyébként is előnyös mértékű hatékonyság motivációja melletti célként is értelmezhető. Álláspontom alapján a tárgyalt téma fényében a katonai szükségesség, a megkülönböztetés és az arányosság elve bír relevanciával. Ezek tisztázása a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) Római Statútumának a háborús bűncselekmények vonatkozásában fennálló rendelkezéseire tekintettel is elengedhetetlenek, hiszen a humanitárius jog alapelveinek ignorálása vagy túllépése nemzetközi büntetőjogi tényállásokat valósít meg.⁴¹ A hadviselés eszközeinek és módjainak megválasztásának korlátozottságával véleményem szerint a drónok alkalmazása teljesen egyeztethető, hiszen a jelen technikai

---

⁴⁰ Példaként lásd: Owen Bowcott: Is the targeting of Isis member Sally Jones legally justified? The Guardian, 2017. október 12. <https://www.theguardian.com/world/2017/oct/12/is-targeting-of-isis-member-sally-jones-legally-justified> (2017. november 7.)

⁴¹ A fegyveres konfliktusok háborús bűncselekményeket kiváltó esetkeire az ICC Római Statútumának 8. cikke tartalmazza. A dróntámadások tekintetében ennek 2. bekezdését kell jogszerűségi „zsinórmértékként” szem előtt tartanunk.

fejlettség mellett azon hadviselési eszközök körébe tartozik, amelyek szükségtelen szenvedést vagy túlzott mértékű sérülést a legkevésbé okozhatnak.

2.3.1. Katonai szükségesség

A dróntámadások egyik legnagyobb kiritkájja a katonai szükségesség bizonyíthatatlansága, mely esetekben egyes vélemények már-már asszaszinációként értékelik e katonai műveleteket.⁴² A katonai szükségesség értelmében csak olyan fajtájú és fokú katonai erő alkalmazására kerülhet sor, amely mindenképpen szükséges az ellenséges haderő legyőzéséhez, a kívánt katonai célok eléréséhez.⁴³ Ez egyúttal olyan fajtájú és szintű fegyveres erő alkalmazását jelenti, amelyet a fegyveres konfliktusok joga jogszerűnek elismer, és amely ebből adódóan a lehető legkorábbi időpontban, a katonai források legszükségesebb mértékű igénybevételével és az emberi élet legminimálisabb sérelmével váltja ki az ellenség teljes vagy részleges legyőzését. E katonai szükségesség olyan irányított katonai erő alkalmazása, amely soha nem szolgálhat az egyébként jogszerűtlen műveletek utólagos igazolására.⁴⁴

A gyakorlati alkalmazás tekintetében – így a tárgyalt téma vonatkozásában a drónok bevetése esetében – mindez komoly tervezési fázisokat igényel. A fegyveres erő alkalmazásának

---

⁴² Példaként lásd: Conor Friedersdorf: The Obama Administration's Drone-Strike Dissembling. *The Atlantic*, 2016. március 14. <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/03/the-obama-administrations-drone-strike-dissembling/473541/> (2017. november 10.).

⁴³ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. Article 52 paragraph 2.[Továbbiakban: I. Kiegészítő Jegyzőkönyv].

⁴⁴ The Joint Service Manual of the Law of Armed Conflict, Joint Service Publication 383, 2004 Edition. Paragraph 2.2.1 21-23. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/27874/JSP3832004_Edition.pdf (2017. november 9.).

körülményei a kívánt katonai célok és a jogszerűség keresztmetszetébe csak úgy kerülhetnek, ha a katonai döntéseket – a célpont jellegét tartalmazó, a célkiválasztás indokoló, az alkalmazáshoz társuló járulékos veszteségeket becsülő – részletes elemzés előzi meg. Az 1949. augusztus 12-én megkötött Genfi Egyezményekben fennálló államközi szemlélettől és fegyverkezési szinttől való eltávolodást már az ahhoz 1977-ben csatolt I. és II. Kiegészítő Jegyzőkönyv és a 2006-ban elfogadott III. Kiegészítő Jegyzőkönyv tartalma is jelzi, e koncepció létjogosultságának pedig komoly indikátora a Nemzetközi Vöröskereszt (ICRC) 2009-ben készített, ellenségeskedésekben való közvetlen részvételtől szóló iránymutatása.⁴⁵ Az ICRC dokumentum – leszögezve, hogy iránymutatásként nem bír kikényszeríthetőséggel – a katonai szükségességet a korábbi nagy volumenű, államközi fegyveres konfliktusok helyett nem állami entitásokkal szembeni fellépéshez köti. Ennek kereteit úgy transzformálja, hogy annak a nem klasszikus értelemben vett háborús helyzetben való helytállóságát is elismeri, ami már sokkalta inkább képvisel rendészeti jelleget.⁴⁶

2.3.2. Megkülönböztetés

Mindenkor megkülönböztetendő a hadviselő felektől a polgári lakosság. Ennek értelmében a harcokban részt nem vevő személyek és a polgári objektumok nem lehetnek támadás célpontjai, hacsak az e típusú entitások nem vesznek részt közvetlenül az ellenségeskedésekben.⁴⁷

Tekintettel a korábbiakban említésre került The Bureau of Investigative Journalism felméréseire – melyek szerint a kombattánsnak nem minősülő áldozatok száma akár az 1500 főt is

---

⁴⁵ Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law, ICRC, 2009. május <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf> (2017. november 7.) [Továbbiakban: ICRC].

⁴⁶ ICRC 74-82.

⁴⁷ I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 48. cikk.

elérheti –, joggal merülnek fel aggályok a dróntámadásoknak a megkülönböztetés elvével való maradéktalan összhangjával kapcsolatban. Kérdés merülhet fel a terrorista sejtek kombattánsként való megkülönböztetésének hatékonysága tekintetében, hiszen javarészt civilek között megbújó és civilként öltöző személyekről beszélhetünk, akik gyakran használnak polgári személyeket és objektumokat élő pajzsul, illetve búvóhelyül.⁴⁸

A polgári személyeknek az ellenségeskedésekben való részvétele egyfajta kiskaput nyithat, azonban e területen a jogtudomány erősen megosztott. Habár az ICRC ellenségeskedésekben való közvetlen részvételtől szóló iránymutatása már alapvetően lazít az államiság kötöttségén, ez nem elegendő a kérdés tisztázásához. Az al-Kaidával szembeni afganisztáni konfliktusok kapcsán egyre gyakrabban került elő a „kvázi-kombattáns”, vagy „illegális kombattáns” („*quasi-combattant*”, „*unlawful combattant*”) terminusa.⁴⁹

Azt ahogyan az Emberi Jogok Amerikaközi Bizottsága megfogalmazza: „*a kombattáns előjoga (...) lényegében az őt az ellenséges kombattánsok megölésére vagy megsebesítésére, illetőleg az ellenséges katonai célpontok elpusztítására való felhatalmazásban definiálható.*”⁵⁰ Ebből az következik, hogy alapvetően egy (legális) kombattáns nem vonható eljárás alá olyan magatartásért, amely bár

---

⁴⁸ Ryan J. Vogel: Drone Warfare and the Law of Armed Conflict. In. Denver Journal of International Law and Policy 2011/1. sz. 115-118. o.

⁴⁹ Példaként lásd George W. Bush 2002. január 28-i fehérházi beszédének részletét: „I had a very interesting meeting this morning with my national security team. We're discussing all the legal ramifications of how we characterize the actions at Guantanamo Bay. A couple of things we agree on. One, they will not be treated as prisoners of war. They're illegal combatants. Secondly, they will be treated humanely.” Public Papers of the Presidents of the United States: George W. Bush, 2002. Book I. United States Government Printing Office. Whashington, 2004. 120. o.

⁵⁰ „the combatant's privilege (...) is in essence a licence to kill or wound enemy combatants and destroy other enemy military objectives.” Inter-American Commission on Human Rights, Report on Terrorism and Human Rights, OEA/Ser.L/-V/II.116 Doc. 5 rev. 1 corr., 22 October 2002, para. 68.

békeidőben jogsértő, de a humanitárius jog által támasztott feltételeket nem hágja át. Ugyanakkor minden egyéb esetben eljárásnak van helye, különösen a háborús bűncselekményi tényállások valamelyikének megvalósulásakor. Ennek hiányában azonban az elfogott ellenséges kombattáns hadifogolynak tekintendő, akit megillet a III. Genfi Egyezmény 4. cikke, illetőleg az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 43. és 44. cikk szerinti oltalom.

Kombattánsnak tekinthetőek a terrorista személyek a hadijog szerint? Eliminálásukkal sérül-e a megkülönböztetés elve? A III. Genfi Egyezmény értelmében kombattánsnak az minősülhet, aki felelős parancsnokság alatt áll, messziről felismerhető, megkülönböztető jelzést visel, fegyvereit nyíltan viseli és cselekményei során betartja a háború törvényeit és szokásait.⁵¹

Véleményem szerint a felelős parancsnokság kritériuma az egyetlen, ami részben megáll, hiszen ha csak az Iszlám Állam szervezettségére gondolunk, evidenciaként tekinthetünk a terrorista entitások egyfajta katonai szervezettségére. A többi feltétel vonatkozásában egyértelmű aggályok merülnek fel.

A kombattánsok megítélésének reformjára az 1977-es I. Kiegészítő Jegyzőkönyv is kísérletet tesz, a 44. cikk (3) bekezdése szerint: *„Annak tudatában azonban, hogy a fegyveres összeütközések során vannak olyan helyzetek, amelyekben az ellenségeskedések természetéből következően a fegyveres harcos nem tudja magát megkülönböztetni, a harcost továbbra is harcosnak kell tekinteni, feltéve, hogy az ilyen helyzetekben nyíltan viseli fegyverét: a) minden egyes katonai összecsapás során; b) mindaddig, amíg az ellenség látókörében tartózkodva részt vesz a közreműködésével megindítandó támadást megelőző katonai felfejlődésben.”*⁵² E két pont azonban nem oldja fel egyértelműen a regurális hadviselés kötöttségét. Teljes bizonyossággal kijelenthető, hogy amíg a polgári lakosság, a kombattáns (és az e körben ismert olyan kivételek, mint a tábori

---

⁵¹ Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 12 August 1949 Article 4. paragraph 2. [Továbbiakban: III. Genfi egyezmény].

⁵² I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 44. cikk (3) bekezdés.

lelkész vagy az orvosi személyzet) vagy a hadifogoly fogalma tisztázott, addig az átmenetinek aposztrofálható és egyébként eredendően polgári lakosság köréből való, ott rejtőzködő, annak jellegét hadijogi relevancia tekintetében hordozó „kvázi-kombattánsok” jogi helyzete normatívan nem szabályozott, szokásjogilag pedig még nem eldönthető. Ez természetesen nem szabgátat az államok gyakorlatának, hiszen a terminus használata a XXI. századi terrorizmus elleni harc alapelemévé vált.⁵³

A praktikai jelentőség összetett: a „kvázi-kombattáns” státusz a célszemélyt megfosztja a hadviselő felek számára biztosított oltalmaktól – amelyek pl. a dróntámadások vonatkozásában a hadifogoly jogi helyzetét tekintve idegenné is válnak-, kiemeli a polgári személyeket megillető védelemből, tudatosan zárja ki a terrorista csapatok által elkövetett emberölések humanitárius jogi megítélését – egyúttal deklarálja annak tisztán büntetőjogi aspektusát-, valamint a terrorista célpontok kiiktatásakor megkönnyítheti a megkülönböztetés és katonai szükségesség elvének való – legalábbis látszólagos – megfelelés igazolását.

A dróntámadások sikerességének egyik alapja a műveletek előkészítésének szűk nyilvánossága, így az állami gyakorlatban alkalmazott megkülönböztetésről csekély információ áll rendelkezésre. Az UAV-k bevetésében élenjáró USA vonatkozásában a rendelkezésre álló The New York Times⁵⁴ és The Washington Post riportok alapján tudhatjuk, hogy egy-egy

---

⁵³ Knut Dörmann: The legal situation of “unlawful/unprivileged combatants”. IRRC March 2003 Vol. 85 No 849 45-74. Lásd még: Laurent Colassis: Personnes privées de liberté en Irak. La protection du droit international humanitaire. in Barbara Delcourt, Denis Duez, Éric Remacle (dir.): La guerre d'Irak: prélude d'un nouvel ordre international? P.I.E.-Peter Lang S.A. Presses Interuniversitaires Européennes. 2004. 77-84.

⁵⁴ Jo Becker and Scott Shane: Secret ‘Kill List’ Proves a Test of Obama’s Principles and Will. The New York Times, 2012. május 28. <http://www.nytimes.com/2012/05/29/world/obamas-leadership-in-war-on-al-qaeda.html> (2017. november 11.)).

dróntámadás szükségszerűségét hírszerző-, katonai- és kormányzati tisztviselők és a CIA meglehetősen szigorú eljárásban döntenek el. Szakszerűen elkészített biográfiák alapján vizsgálják az adott személy célponttá válásának szükségességét olyan szempontok mentén, mint az egyén általi fenyegetettség és elfogásának lehetősége. Mindezek alapján a Nemzeti Terrorellenes Központ (National Counterterrorism Center) által elkészített, úgynevezett „elosztó mátrixra” hagyatkozva a Pentagon és a CIA átfogó listát készít. E lista egy folyamatosan fejlődő adatbázist jelent, biográfiák, koordináták és az egyén ismert terrorista kapcsolódásának katalógusát, melyek alapján az Egyesült Államok elnökének jóváhagyásával kerülhet sor a célpontokkal szembeni műveletekre.⁵⁵ A lista tartalma rendszeresen kerül felülvizsgálatra az NCTC által megrendezésre kerülő értekezleteken, a Pentagon, a Külügyminisztérium és a CIA tisztviselői részvételével.⁵⁶

A részletezett eljárást figyelembe véve, a precizitás és a politikai nyomástól való függetlenség jóhiszemű vélelmezésében az az álláspontom, hogy mind a szükségesség elve, mind pedig a megkülönböztetés elve – a terrorista entitások zavaros, „kvázi-kombattáns” státuszával kapcsolatos aggályaimtól eltekintve – kimerítően érvényesül az Egyesült Államok gyakorlatában.

2.3.3. Arányosság

A humanitárius jog szerint kerülendő minden olyan támadás megindítása, amelynek a várható katonai előnyéhez képest a polgári

---

⁵⁶ Greg Miller: Plan for hunting terrorists signals U.S. intends to keep adding names to kill lists. The Washington Post, 2012. október 23. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/plan-for-hunting-terrorists-signals-us-intends-to-keep-adding-names-to-kill-lists/2012/10/23/4789b2ae-18b3-11e2-a55c-39408fbc6a4b_story.html?utm_term=.bd76fef561a4 (2017. november 11.)

áldozatok száma, vagy a polgári objektumokon keletkezett kár aránytalanul magas lenne.⁵⁷

A dróntámadások kritikájának talán legfőbb és leginkább kikezdetlen éle az arányosság elvének elégtelen szintű tiszteletben tartása. Emberi jogi szervezetek rendre hangot adnak az UAV-al végrehajtott műveletekkel járó aránytalanul magas civil halálesetek száma miatti aggodalmaiknak. Egyúttal megfigyelhető, hogy a támadó államok a polgári áldozatok tekintetében következetesen alacsonyabb számokat tartalmazó jelentéseket adnak ki.⁵⁸

Önmagában a cáfolat nem tud és nem is lehet kellő mértékű igazolás, ám ahhoz csatlakozik a katonai előny értelmezésének több irányvonala is. Az ICC Római Statútuma – és az ahhoz tartozó, a bűncselekmények elemeit összegző *Elements of Crimes* – értelmében arányosságot, azaz a járulékos polgári személyi áldozatot és okozott kárt a meghatározott és közvetlen, általában elért katonai előnyhöz

---

⁵⁷ I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 51. cikk (5) bekezdés b) pontja.

⁵⁸ A korábban többször említett The Bureau of Investigative Journalism mellett a Human Rights Watch és az Amnesty International is vizsgálja a dróntámadásokat, mint az élethez való jogot súlyosan sértő aktusokat. A Human Rights Watch egy Jemeni támadás kapcsán megállapította, hogy a 82 áldozat közül 57 személy is polgári áldozatnak tekinthető. Egyikük egy állapotos nő, három elhunyt pedig még gyerekkorú volt. Az Amnesty International vizsgálata szerint Pakisztánban 2012 és 2013 között 4 támadásra 30 polgári áldozat is jutott. Eredményeik az áldozatok teljes száma vonatkozásában nem mutatnak eltérést az ENSZ emberi jogi főbiztosának a pakisztáni és jemeni külügy által megküldött adatok alapján készített jelentéseivel, azonban a civil áldozatok száma éles különbségeket mutat. A támadásokat véghez vivő USA sem ismerte el, hogy ekkora mértékű aránytalanságra sor kerülhetett, ugyanakkor stratégiai előkészítéseik átláthatósága jóval a támadások után sem növekedett meg. Lásd: Craig Whitlock: Drone strikes killing more civilians than U.S. admits, human rights groups say. The Washington Post, 2013. október 22. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/drone-strikes-killing-more-civilians-than-us-admits-human-rights-groups-say/2013/10/21/a99cbe78-3a81-11e3-b7ba-503fb5822c3e_story.html?utm_term=.74a6fa43f29b (2017. november 11.).

kell mérni.⁵⁹ E katonai előny pedig a támadást fogantató által előre látott katonai előnyt jelenti az *Elements of Crimes* dokumentuma alapján.⁶⁰

Ennek kapcsán az arányosság elvének magyarázatában azonos következtetésre jut *Luis-Moreno-Ocampo* is, a Nemzetközi Büntetőbíróság korábbi főügyésze. *Moreno-Ocampo* szerint – leszögezve, hogy önmagában a polgári áldozatok ténye nem sérti a humanitárius jog szabályait – háborús bűncselekmény abban az esetben valósul meg, ha az adott katonai célpont elleni támadással járó polgári sérülések és halálesetek arányában nyilvánvalóan túlmenni az ahhoz kapcsolódó katonai előnyön, mindez előre látható és a támadás ennek tudatában kerül megindításra.⁶¹

Véleményem szerint e meglátás teljesen illeszkedik a Római Statútum rendszerébe, ugyanakkor kizárólag erre az értelmezésre támaszkodva könnyedén zárnánk el látóterünket olyan jogesetek feltehetőleg és sajnálatosan nem szűk körétől, melyekben az arányosság vagy adott esetben a megkülönböztetés elve egyszerű gondatlanság, illetőleg téves és hiányos információk folytán sérült számottevően.⁶²

---

⁵⁹ Rome Statute of the International Criminal Court Article 8. paragraph 2. 2002.

⁶⁰ ICC-ASP/1/3 at 108, U.N. Doc. PCNICC/2000/1/Add.2 (2000).

⁶¹ „Under international humanitarian law and the Rome Statute [of the International Criminal Court], the death of civilians during an armed conflict, no matter how grave and regrettable, does not in itself constitute a war crime. International humanitarian law and the Rome Statute permit belligerents to carry out proportionate attacks against military objectives, even when it is known that some civilian deaths or injuries will occur. A crime occurs if...an attack is launched on a military objective in the knowledge that the incidental civilian injuries would be clearly excessive in relation to the anticipated military advantage.” Luis Moreno-Ocampo's letter concerning the situation in Iraq, Office of the Prosecutor, International Criminal Court, February 9, 2006, p. 5, http://www.iccnw.org/documents/OTP_letter_to_senders_re_Iraq_9_February_2006.pdf (2017. november 11.).

Habár a CIA nyilatkozata alapján⁶³ az amerikai haderő még felhatalmazás ellenére sem vitelez ki olyan dróntámadást, amiben civileket veszélyeztetne, az ezzel már csupán csak gondatlanságból is ellentétes eredményre vezető hadműveletek ténye, a döntési mechanizmus szűk nyilvánosságából adódó kétkedés és az emberi jogi szervezetek kutatási adatai egyaránt cáfolatként jelentkeznek.

Az Egyesült Államoknak a katonai előnyhöz mért arányossággal kapcsolatos koncepcióját a célválasztásról szóló, 2013-ban kiadott dokumentuma (US JP 3-60 Joint Targeting) tartalmazza.⁶⁴ A katonai előnyt – és így ahhoz mérve az arányosságot – úgy értelmezi, mint a hadművelet egészéből származó előny, nem pedig a Római Statútum 8. cikk (2) bekezdésében és az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 52. cikk (2) bekezdésében lefektetett meghatározott és műveletenként elkülönített objektíva. Véleményem szerint a katonai előnynek és az arányosságnak ilyen széles interpretációja hosszú távon jogilag errodáló következményekkel járhat és alapvetően illeszkedik az Egyesült Államoknak a nemzetközi jogot legtöbb elemében kitágító és sajátosan értelmező *War on Terror* koncepciójába. Alláspontom a Római Statútum és az I. Kiegészítő jegyzőkönyv dimenziójába helyezkedik, valamint nagyban támogatja *James P. Richards* és *Michael N. Schmitt* meglátását. A két szerző következtetése szerint nem csupán műveletenként értelmezendő, meghatározott és a parancsadó által előre ismert katonai előnnyel

---

⁶³ „...even with confirmation, sometimes the CIA will not carry out a strike if there are indications that civilians are at risk.” Associated Press: Secrecy of U.S. Strikes in Pakistan Criticized. NBC News, 2010. január 29. http://www.nbcnews.com/id/35149384/ns/world_news-south_and_central_asia/ (2017. november 11.).

⁶⁴ Micah Zenko: JP 3-60 Joint Targeting and U.S. Targeted Killings. Council on Foreign Relations, 2013. augusztus 5. <https://www.cfr.org/blog/jp-3-60-joint-targeting-and-us-targeted-killings> (2017. november 11.).

kell számolni, hanem annak a hadművelet során ténylegesen kiváltott mértéke is hozzátartozik jogszerűségének megítéléséhez.⁶⁵

3. Következtetések

A terrorizmus elleni nemzetközi küzdelem alapjaiban helyezte új perspektívába a nemzetközi jog és a hadijog több évtizedes, jól kimunkált kereteit. Az UAV-k alkalmazása e nemzetközi fellépés hatékonyságának igényét és a közvetett hadviselés előnyeinek megerősítése iránti szándékot tükrözi, azonban a jelenség – ahogyan az pályamunkámban is határozottan megmutatkozott – számos aspektusból minősül jogszerűtlennek.

A dróntámadások jogalapjának vizsgálatakor mind a *ius ad bellum*, mind a *ius in bello* területén megtalálható állami állásfoglalások és jogtudósi álláspontok sorozata kívánta olykor egy-egy hadművelet, olykor pedig a jelenség egészének legalitását úgy igazolni, hogy az a meglevő normatív és szokásjogi keretrendszert széttaggító és azokat sajátosan értelmező elméleteket indított útjának. Az erőszak alkalmazásának tilalmára a *ius ad bellum* által biztosított kivételek vonatkozásában korántsem túlzó a dogmatikai káosz megállapítása és a nemzetközi jog eróziójának hosszútávon kikristályosodó fenyegetésként értékelése.

A szuverén állam általi hozzájárulás kivétele habár a legtisztább útként mutatkozik a terrorista sejtek elleni küzdelem jogszerűségéhez, azonban a büntetőjogi intézkedések és a hadijogi szabályok összeegyeztethetetlen találkozása, valamint a beavatkozó

---

⁶⁵ James P. Richards, Michael N. Schmitt.: Mars Meets Mother Nature: Protecting the Environment during Armed Conflict *Stetson Law Review* 1998-1999 Vol. XXVIII,1047-1092.

Lásd még: Michael N. Schmitt : Military necessity and Humanity in International Humanitarian Law: Preserving the Delicate Balance *Virginia Journal of International Law*, Vol. 50, No. 4, 2010. 795-839.

állam és a hozzájáruló hatalom közötti képességbeli aránytalanság egyaránt nehézségként mutatkozik.

Az ENSZ Alapokmány 51. cikke által biztosított önvédelmi jog tekintetében nem tehetünk olyan kijelentéseket, amelyek a jog talaján teljes stabilitással állnak. Vitathatatlan tény, hogy az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdése 1945 után számtalan esetben került szembe előre nem látható kihívásokkal. E kihívások jellege kettős, hiszen nem csupán a fegyverkezés jellegében és fejlettségében bekövetkező változások, de a nemzetközi jogba beszivárgó nem állami szereplőkkel szembeni fellépés problematikája is kérdések elé állította a nemzetközi jogi szintér egészét. Habár az önvédelemhez tapadó kritériumok és a szigorúan megkötött államközi jelleg szinte az Alapokmány elfogadása óta jogvitákat generált, 2001. szeptember 11. kétségkívül eredményezte a jogintézmény sorsbéli fordulatát. A fegyveres konfliktusok és fellépések óhatatlanul ki vannak szolgáltatva az államok politikai céljainak, amit kiválóan igazol már magának az agresszióvá minősíthetőségnek a Biztonsági Tanács szabad belátására bízása, valamint az önvédelmi jogra való hivatkozással indított fegyveres támadások következtelen elítélése vagy (leginkább hallgatólagos) elfogadása. Nem lehet kellően hangsúlyozni annak tényét sem, hogy a Biztonsági Tanács egyetlen alkalommal sem ismerte el egyértelműen valamely állam önvédelmi jogát, ugyanakkor nem állami szereplőkkel szembeni fellépésre felhatalmazó határozat sem született az Alapokmány 42. cikke szerinti kollektív biztonság rendszerében.

Miért hivatkoznak mégis az államok önvédelmi jogra úgy, hogy annak kereteit minden elemében nagymértékű tágitásnak teszik ki? Véleményem szerint ennek megválaszolása az államok és a Biztonsági Tanács közötti együttműködés szabályaiban keresendő.

Az 51. cikk értelmében az államok önvédelmi jogukkal az erőszak tilalma alóli kivételként élhetnek, ami a BT határozathozataláig terjedhet. Amíg tehát a kollektív biztonság mechanizmusa és az annak keretében hozott BT általi határozatok elsőbbséget élveznek az önvédelmi joggal szemben, ezutóbbinak a

megindítása értelemszerűen megelőzi a Biztonsági Tanácsnak a már így teremtődött helyzetre való lépéseit. Az államok önvédelemre hivatkozása mögött álláspontom szerint tehát az a vélt vagy valós szándék áll, hogy a BT terrorizmus elleni, a 42. cikk alapján történő fellépését megelőzhessék egy a saját igényeiknek megfelelő, az önvédelmi klauzulát kikapuként kihasználó fegyveres erőszakkal. Ezáltal törpül a Biztonsági Tanács az elsőként intézkedőből – ami a kollektív biztonság rendszerében még a szigorú államköziséghez sem lenne kötve – utólagos jóváhagyóvá.

Miben állhatnak ennek okai? Úgy gondolom, hogy nem kizárólag a terrorizmus tragikus eredményei és az ellene hatékony fellépést sürgető szükségek szolgálnak magyarázatként, hanem komoly katalizátorként jelentkezik a Biztonsági Tanács tagjainak szembenállásából és a szervezettel szembeni szkepticizmusból eredő részleges tehetetlensége is. Az effektivitás hiánya pedig hiába fakad a szervezeten belüli szélmalomharcból, önmaga is tovább erősíti a tagállamok meglévő elégedetlenségét. A BT önvédelmi joggal való megkerülése így az ENSZ számára a fellépés szűk szeletét osztja, instabilitása pedig irrelevánssá teszi annak lehetőségét, hogy a terrorizmus elleni fellépés a kollektív biztonság rendszerében találjon kellő konszenzust tükröző megoldásra. A patthelyzet szintén az újraértelmezett, „*unilaterális*” önvédelem pozícióját betonozza be. Véleményem szerint a kérdés egyértelmű tisztázását az ENSZ Alapokmány módosítása eredményezné a nem állami szereplők felé való elmozdulással, vagy a kollektív biztonság mechanizmusának megerősítésével és egyúttal az önvédelem kikapuként értékelésének kizárásával. Ez azonban az ismertett instabilitás fényében elképzelhetetlennek tűnik.

Az UAV-k alkalmazásának hadijogi szempontból történő értékelése támadásonként külön-külön vizsgálatot igényel. Habár a drónok szinte centiméter pontosságú csapásokra vannak kifejlesztve, a katonai szükségesség, a megkülönböztetés elve és az arányosság esetében egyaránt aggályos helyzetek teremtődnek, amelyek esetében a rendelkezésre álló csekély információk alapján is vélelmezhetők jogsértések. A hadijogi alapelvek megsértése

egyértelműen háborús bűncselekménynek minősül, ám a vizsgált téma tekintetében teljességgel kizárhatjuk az amerikai, orosz, vagy valamely európai állam büntetőjogi felelősségre vonásának esélyét.

Az államok hallgatolagos hozzájárulása – csakúgy, mint az önvédelmi helyzet elfogadásában – védelmi bástyát emel a jogszerűség elé. Ennek oltalmában pedig az önvédelmi joggal azonos helyzet figyelhető meg: az államok és a jogtudósok belekapaszkodnak egy-egy elvbe, egy-egy szóba vagy momentumba és idővel talán a végletekig tágítják a meglévő szokásjogi és normatív kereteket. Alapvetően megkérdőjelezhető a terrorista szervezetekkel szembeni háború hadijogi keretrendszerbe illeszthetősége is, hiszen az Egyesült Államok „*War on Terror*” koncepciója teljesen mellőzi a fegyveres konfliktus és háborúban állásuk területéhez kötését: az egyes entitásokkal nem csak Afganisztánban, Szomáliában, Pakisztánban, Jemenben vagy Szíriában veszik fel a küzdelmet, hanem erre a világ bármely pontján felhatalmazva érzik magukat.⁶⁶ Ez pedig egyszerre kérdőjelezi meg a hadijogi szabályok területileg és tartalmilag konzekvens alkalmazását és tiszteletben tartását, valamint felvillantja a szuverenitás olyan fokú mellőzöttségét, amely véleményem szerint komoly aggálllyal kezelendő.

Valóban a dogmatikai alapok állandó hatású eróziójáról beszélhetünk? Vagy csupán ad hoc lerontásról, ami a helyzet ésszerű és szükséges megoldását követően megszűnve élni hagyja a jelen keretrendszert? Közel 15 éve állítják a nemzetközi közösséget valós kihívások elé a nem állami szereplők, különös tekintettel a terrorista szervezetek elleni fellépés. Megfelelő idő ez ahhoz, hogy mindez szokásjogilag kikristályosodjon? Választ adnunk nem könnyű: a szokásjogi elfogadottság mindig az adott tartalomtól és körülménytől függ, azonban az univerzális szokásjogi szabályoktól való kimaradáshoz mindenképpen szükséges a kifejezett tiltakozás és

---

⁶⁶ Lásd: Authorization for Use of Military Force, United States Congress, Public Law 107-40, September 14, 2001. Online: <https://www.congress.gov/107/plaws/publ40/PLAW-107publ40.pdf> (2017. november 12.).

ennek igazolása az állam részéről. Ennek hiánya belenyugvást, beletörődést jelent.

Az állami gyakorlat nemzetközi jogi és hadijogi szabályok medrébe terelése ugyanakkora nehézségnek mutatkozik, mint a keretrendszer konzekvens és a jelen történésekre reaktív újra szabályozása. Miként állja ki az idő próbáját a fennálló rendszer? Milyen konzekvenciákat eredményezhet még az államok sajátos és sokszor jogszerűtlen értelmezése? Erodálásával átrendeződik-e az erőszak alkalmazásának tilalma? Kellő kikényszeríthetőséget képes-e hosszú távon mutatni a hadijog több évtizedes szabályozása? A történelmet a győztesek írják. Vajon a jogot is ők határozzák meg?

MŰHELY

